

ORTAÇAĞ KATOLİK KİLİSESİ'NDE KONSİLYARİZM VE KONSİLYARİST HAREKET*

Conciliarism and the Conciliarist Movement in the Medieval Catholic Church

Makü İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3 (1): 101-119, 2022

İsmail TAŞPINAR**

İbrahim KORHAN***

*Bu makale, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sayın Prof. Dr. İsmail Taşpınar danışmanlığında İbrahim Korhan tarafından hazırlanmakta olan "Katolik Kilisesi'nde Konsilyarizm Sorunu: Cusali Nicholas Örneği" başlıklı doktora tezi çalışmasından derlenerek hazırlanmıştır.

**Prof. Dr.; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye

*** Arş. Gör.; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Burdur/Türkiye

Anahtar Kelimeler

Konsilyarizm, Otorite, Kilise, Papalık, Büyük Batı Bölünmesi

Key Words

Conciliarism, Authority, Church, Papacy, Great Western Schism

Corresponding Author

İsmail TAŞPINAR
ismaeltaspinar@yahoo.com

ORCID

0000-0003-4427-6829

Second Author

İbrahim KORHAN
ikorhan@mehmetakif.edu.tr

ORCID

0000-0001-5430-0197

Özet

Bir teori ve akım olarak konsilyarizm, Katolik Kilisesi'nin derin bir otorite krizine sürüklendiği, "Büyük Batı Bölünmesi" (Great Western Schism, 1378-1417) döneminde tarih sahnesine çıkmıştır. Bu akımın temel amacı, öncelikle meşru ve tek bir papa seçerek bölünmeyi sonlandırmaktır. Kilise'nin mutlak hâkimi olma iddiasında olan Papalığın otoritesini Genel Konsil'ler yoluyla sınırlandırmak ve dengelemek de akımın öncelikli amaçlarındandır. Bir başka deyişle konsilyaristler, kilise idaresinde mutlak monarşik bir yönetim yerine, görece daha demokratik bir sistemi benimsemiştir. Bu çalışmada, öncelikle konsilyarizm fikrinin ortaya çıkışını sağlayan tarihsel arka planı incelenmiş, ardından konsilyaristlerin kilise ve kilise otoritesine ilişkin öne sürdükleri görüşlerin dayandığı temel prensipler ele alınmıştır.

Abstract

As a theory and a movement, conciliarism emerged on the stage of history during the "Great Western Schism" (1378-1417), when the Catholic Church was plunged into a deep crisis of authority. The main purpose of this movement is to end the division by firstly choosing a legitimate and single pope. Limiting and balancing the authority of the Papacy, which claims to be the absolute ruler of the Church,

through General Councils is one of the primary aims of the movement. In other words, the conciliarists adopted a relatively more democratic system in the Church administration, instead of an absolute monarchical administration. In this study, first of all, the historical background that led to the emergence of the idea of conciliarism was examined, then the basic principles on which the opinions of the conciliarists about the church and church authority were based were discussed.

Giriş

Konsilyarizm, Genel Konsil'lerin kilisede en üst otorite olduğu düşüncesine dayanan bir teoridir. Bu teori, Katolik Kilisesi'nde önce iki daha sonra üç papanın ortaya çıktığı "Büyük Batı Bölünmesi" (*Great Western Schism*) döneminde yaşanan otorite krizine dönük bir çözüm önerisi olarak öne sürülmüştür.¹ Büyük Batı Bölünmesi, 1378 yılında dönemin papası VI. Urbanus (1378-1389) ile Kardinaller Kurulu arasındaki anlaşmazlığın neticesinde, kilisede papayı seçme imtiyazını elinde bulunduran kardinallerin Urbanus'un yerine VII. Clemens'i (1378-1394) seçip, Papalık merkezini Avignon'a taşınmasıyla başlamıştır. Urbanus'un kardinallerin kararını tanımayıp Roma'da kalmasıyla, aynı kardinaller tarafından seçilen iki papa ortaya çıkmıştır. Nihayetinde Hıristiyan Batı Avrupa coğrafyası, Avignon ve Roma'daki papalar etrafında kümelenen iki kampa bölünmüştür.² Bu durum kiliseyi, kilise hukuku ve geleneği açısından bir açmazla sürüklemiştir. Yaklaşık kırk yıl süren bu süreç içinde, gerek kilise mensuplarının gerekse kıtadaki siyasi aktörlerin girişimleriyle sorunun çözümü için formüller aranmıştır. Konsilyarizm teorisi, böylesi olağanüstü bir dönemde öne sürülen çözüm önerilerinden biri olmuştur.³ Konsilyarizm teorisi ve bu teorinin temsil edildiği bir hareket olan konsilyarist akımla ilgili açıklamalara geçmeden önce bunların ortaya çıktığı Büyük Batı Bölünmesi krizini tetikleyen tarihsel koşullara değinmekte fayda vardır.

1. Konsilyarizmin Tarihsel Arka Planı: Avignon Papalığı (1309-1378) ve Büyük Batı Bölünmesi (1378-1417)

Büyük Batı Bölünmesi'nin vuku bulmasına yol açan başlıca iki faktörden bahsedilebilir. Bunlardan ilki, Avrupa coğrafyasının dini ve siyasi hayatına hükmetme iddiasında olan Kilise ile kıtadaki siyasi erkler arasındaki gerilimdir. İkincisi ise, Kilise içinde mutlak hükümdar pozisyonundaki papa ile tarihsel süreç içerisinde kilise yönetimindeki etkisi gittikçe artan kardinaller arasındaki hâkimiyet mücadelesidir.

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının (476) ardından Batı Avrupa coğrafyasında oluşan otorite boşluğundan faydalanan Papalık, tarihsel süreç içerisinde dini alanın yanında siyasi alanda da iddialı bir kurum haline gelmiştir. Kilise, dini alandaki üstünlük iddiasını "Petrus Doktrini",⁴ siyasi alandakini ise "İki Kılıç Kuramı" ile temellendirmiştir. Kilise, koşullar

¹ Brian Tierney, "Conciliarism (History Of)", *The New Catholic Encyclopaedia*, (Detroit: Thomson/Gale, 2003), 4/53.

² Walter Ullmann, "Western Schism", *The New Catholic Encyclopaedia*, (Detroit: Thomson/Gale, 2003), 14/492.

³ Tierney, "Conciliarism (History Of)", 4/53-54.

⁴ Katolik Kilisesi, Hıristiyanlığın muhtelif coğrafyalara yayılmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren diğer kiliseler arasında idari ve dini anlamda üstün bir konuma sahip olduğuna dönük iddialarda bulunmuştur. Petrus Doktrini, Kilise'nin bu iddiasına dayanak olarak sunduğu argümanlardan biridir. Kutsal Kitap ifadelerine dayandırılan bu doktrine göre İsa, kiliseyi Petrus'un üzerine kurduğu için Petrus diğer elçiler arasında üstün bir konuma sahiptir. Dolayısıyla Petrus'un kurucu elçisi olduğu Roma Kilisesi de diğer kiliselerden üstündür. Petrus Doktrini'nin analizi ve tarihsel gelişim süreci için bkz. Denis Kaiser, "Leo the Great on the Supremacy of the Bishop of Rome", *Andrews University Seminary Student Journal 1*, Vol. 2, (2015), 73-89.

elverdiğinde bu iddialı tavrını fiiliyata yansıtmuş ve bilhassa XI.-XIII. yüzyıllar arasında gücünün zirvesine erişmiştir.⁵ Öte yandan Papalık otoritesi, bu süreç içerisinde tartışılmaz olmamış, bilakis gerek Kilise içinde gerekse siyasi alanda ciddi meydan okumalarla karşılaşmıştır. Papa VIII. Bonifatius (1294-1303) ile Fransa Kralı IV. Philip (1285-1314) arasında patlak veren kriz, Papalık otoritesine yöneltilen ciddi itirazların somut bir örneğini oluşturması açısından önemlidir.

XIII. yüzyılın sonlarında, İngiltere ile sürdürdüğü savaşı finanse etmek isteyen Philip, Fransa sınırları içindeki piskoposluklardan vergi toplamak isteyince, bu bölgelerden vergi tahsil etme ayrıcalığına sahip olan Papalık ile karşı karşıya gelmiştir. Bonifatius, Papalığın egemenlik haklarını ihlal eden politikaları sürdüren Philip'e karşı 1302 yılında Roma'da bir konsil toplamış ve bu konsilin ardından "*unam sanctam*" adlı meşhur fermanını (*bull*a) yayınlamıştır.⁶

Bonifatius bu belgede kiliseyi, Mesih'in başını oluşturduğu mistik bir beden (*corpus mysticum*) olarak tanımlanmıştır. Ayrıca geleneksel Katolik öğretisinde yer alan otorite silsilesini yinelemiştir. Buna göre kilise otoritesi, İsa'dan Petrus'a ondan da Petrus'un halefi (*Vicarius Petri*) olan papaya geçmiştir. Bonifatius, dini ve dünyevi otoritelerin birbirine göre durumunu ise ilk olarak papa I. Gelasius (492-496) tarafından ifade edilen ve Ortaçağ'da Clairvauxlu Bernard (1090-1153) tarafından tam teşekküllü ifadesine kavuşturulan "İki Kılıç Kuramı"⁷ ile açıklamıştır. Bonifatius, iki kılıcın da esasen Kilise'ye ait olduğunu, dini kılıcın papaya dünyevi kılıcın ise papanın rızasıyla dünyevi liderlere verildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla dünyevi otoritenin dini otoritenin emri altında olduğunu ve bütün inananların kurtuluşunun Roma piskoposuna tabi olmaktan geçtiğini belirtmiştir.⁸ Belgeye Philip'in tepkisi ise sert olmuştur. Kral, Bonifatius'un tutuklanması için askerlerini Roma'ya göndermiştir. Papa bu saldırıdan sağ kurtulsa da kısa süre sonra hayatını kaybetmiştir.⁹

Papalık, Bonifatius'un ardından bilhassa Papa V. Clemens (1305-1313) döneminde Fransızların etkisi altına girmiştir. V. Clemens, seçilmesinin hemen ardından atadığı on üç kardinalden on ikisini Fransızlardan seçmiş, bununla da yetinmeyerek 1309 yılında Papalık merkezini Avignon'a taşımıştır. Böylece yaklaşık yetmiş yıl süren Avignon Papalığı dönemi başlamıştır. Ünlü Rönesans şairi Petrarch (1304-1374), bu dönemi İsrailoğulları'nın Babil esareti

⁵ Ortaçağ'da Papalık otoritesinin tarihsel seyri için bkz. Geoffrey Barraclough, *The Medieval Papacy*, (London: Thames and Hudson, 1968), 39-186; Patrick Granfield, "Papacy", *The Encyclopedia of Religion* (Simon&Schuster Macmillan, 1995), 10/6967; Walter Ullmann, "Papacy (Early and Medieval Period)", *The New Catholic Encyclopedia*, (Detroit: Thomson/Gale, 2003), 10/835-840.

⁶ Joseph Canning, *A History of Medieval Political Thought 300-1450* (London: Routledge, 1990), 136; Mehmet Ali Ağaoğulları, *Sokratlar'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 264-265.

⁷ Gelasius, Bizans imparatoru Anastasius'un (491-518) 494 yılında kilise içi bir meseleye müdahale etmek istemesi üzerine, imparatora bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Gelasius, Luka İncili'nde geçen bir ifadeden hareketle dini ve dünyevi alandaki yetki alanlarını belirlemek için otoriteyi "kılıç" ile sembolize etmiş ve dini otoriteyi (*auctoritas sacerdotum*) temsil eden kılıcın kiliseye; dünyevi otoriteyi (*regalis potestas*) temsil eden kılıcın ise imparatora ait olduğunu belirtmiştir. Söz konusu mektubun İngilizce tercümesi için bkz. James A. Corbet, *The Papacy: A Brief History* (Princeton: Van Nostrand Anvil Books, 1956) 98-99. Luka İncili'ndeki ifade şu şekildedir: "Ya Rab, işte burada iki kılıç var dediler. O da onlara, 'Yeter!' dedi." Bkz. *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, 2001, Luk. 22:38.

⁸ Thomas Oestereich, "Pope Boniface VIII", *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 2. (New York: Robert Appleton Company, 1907), <<http://www.newadvent.org/cathen/02662a.htm>. (22 Şubat 2020); Margaret Deanesly, *A History of the Medieval Church: 590-1500* (London: Routledge Books, 1994), 166.

⁹ Joseph F. Kelly, *The Ecumenical Councils of the Catholic Church: A History*, (Minnesota: Liturgical Press, 2009), 101; Deanesly, *A History of the Medieval Church*, 166-167.

altında yaşadığı döneme benzeterek “Papalığın Babil Esareti” olarak adlandırmıştır.¹⁰ Avignon döneminde Papalık neredeyse tamamen Fransızlar’ın kontrolü altına girmiştir. Dönemin bütün papaları Fransızlar arasından seçilmiş, atanan yüz otuz dört kardinalin yüz on üçü yine Fransızlar’dan oluşmuştur.¹¹ Ayrıca Avignon papalarının lüks tutkusu, savurganlık ve birtakım ahlaki zaafiyetleriyle nam salması da Kilise’nin kamuoyu nezdindeki saygınlığını zedelemiştir. Öyle ki halkın önemli bir bölümü, bölgeyi etkisi altına alan veba ve doğal felaketleri din adamlarının ahlak dışı yaşantılarına bağlamış ve bunların Tanrı tarafından kendilerine verilmiş bir ceza olduğunu düşünmüştür.¹²

Öte yandan, Papalığın Fransızların etkisi altına girmesi, kıtanın önemli bir bölümünde tepkiyle karşılanmıştır. Örneğin İtalyanlar, Papalık makamının Pavlus ve Petrus’un şehit olduğu ve Christendom’un doğal merkezi olan Roma’da olması gerektiğini belirterek, papayı “Petrus’un Makamı”nı satmakla suçlamıştır. Fransa ile savaş halinde olan İngiltere’de ise, Papalık otoritesine dönük ciddi eleştirilerde bulunan muhalif hareketler gittikçe güç kazanmıştır. Bunların en önemlisi, John Wycliffe’in (1328-1384) öncülük ettiği *Lollard* hareketidir.¹³

Avignon döneminde, Kilise içinde de Papalık merkezini tekrar Roma’ya taşıyarak, kurumu siyasi etkiden bağımsızlaştırmaya dönük bir eğilim de var olmuştur. Fransa’nın siyasi alanda giderek güç kaybetmesi, Kilise üzerindeki devlet baskısının azalmasını sağlayarak bu düşüncenin uygulanması için elverişli bir zemin oluşturmuştur. Papa V. Urbanus (1362-1370), 1366 yılında Viterbo’ya giderek bu amacı gerçekleştirmeye niyetlenmiş ancak bölgedeki siyasi koşulların elverişsizliği nedeniyle 1370’te Avignon’a geri dönmek zorunda kalmıştır. Urbanus’un halefi XI. Gregorius (1370-1378) ise 1377 yılında Roma’ya dönerek bu amacı nihayete erdirmiş ve Avignon Papalığı dönemi bir süreliğine de olsa kapanmıştır.¹⁴

XI. Gregorius, Roma’ya geldikten kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir. Gregorius’un ölümünün ardından yaşananlar, Kilise’nin yaklaşık kırk yıl süren derin bir krize girmesine yol açmıştır. Literatüre “Büyük Batı Bölünmesi” (Great Western Schism) olarak geçen bu kriz, önce Roma ve Avignon’daki iki papanın, daha sonra bunlara Pisa’daki papanın da eklenmesiyle üç papanın “Petrus’un Makamı” üzerinde hak iddia ettiği bir otorite tartışmasından kaynaklanmıştır. Bölünme, dönemin Batı Avrupa coğrafyasını dini, siyasi, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla derinden sarsmıştır. Öyle ki bu hadise, veba ve Yüzyıl Savaşları ile birlikte XIV. yüzyıl Avrupa coğrafyasının başına gelen en büyük felaket olarak görülmüştür.¹⁵ Schatz’ın Papalık otoritesinin tarihteki en büyük düşüşü olarak gördüğü bu dönem,¹⁶ çalışmanın da ana konusu olan konsilyarizm düşüncesinin Kilise’deki yönetim krizinin çözüm yöntemi olarak

¹⁰ Renate Blumenfeld-Kosinski, *Poets, Saints and Visionaries of the Great Schism: 1378-1417*, (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2006), 31.

¹¹ John F. Broderick, S.J., “The Sacred College of Cardinals: Size and Geographical Composition (1099-1986)”, *Archivium Historiae Pontificiae* 25, (1987), 21; Corbet, *The Papacy: A Brief History*, 43.

¹² Johannes Nohl, *The Black Death: A Chronicle of the Plague Compiled from Contemporary Sources*, (London: Unwin Books, 1971), 79; Joëlle Rollo-Koster, *Avignon and its Papacy, 1309–1417: Popes, Institutions, and Society*, (Rowman & Littlefield, 2015), 82-84.

¹³ Sophia Menache, *Clement V*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 28; Deanesly, *A History of the Medieval Church*, 167-168.

¹⁴ Barraclough, *The Medieval Papacy*, 162-164.

¹⁵ Koster, *Avignon and its Papacy*, 239-240.

¹⁶ Klaus Schatz, *Papal Primacy: From its Origins to the Present*, (Minnesota: Liturgical Press, 1996), 100.

benimsenmesi ve bu düşüncenin kilise konsilleriyle uygulanma imkânı bulması açısından önemlidir.

XI. Gregorius'un ölümü üzerine, çoğunluğu Fransızlardan oluşan Kardinaller Kurulu, 8 Nisan 1378'de İtalyan Bartolomeo Prignano'yu VI. Urbanus (1378-1389) adıyla papa olarak seçmiştir.¹⁷ Araştırmacılar, kardinallerin bu seçiminde hangi faktörlerin etkili olduğu sorunu üzerine birtakım görüşler öne sürmüştür. Ullmann'a göre, Urbanus'un Avignon Papalığı döneminde Papalık idari teşkilatında (*curia*)¹⁸ görev alması nedeniyle Papalık bürokrasisine hâkim olması ve onun Kardinaller Kurulu'nda uzunca bir süredir varolan Fransız-İtalyan gerilimini düşürmesi beklentisi, bu seçimde belirleyici faktörler olmuştur.¹⁹ Collins ise Urbanus'un düşük sosyal statüye sahip olmasından ötürü kardinallerin onu etkileri altına alabileceklerini düşündüğü görüşündedir.²⁰

Urbanus'un seçilmesinin nedenleri tartışılrsa da, bu tercihin kardinaller açısından bir hayal kırıklığı ile sonuçlandığı kesindir. Zira Urbanus, makamına oturduktan sonra Kilise hiyerarşisi içindeki zaafiyetleri gidermek ve idari yapı içinde papanın etkinliğini arttırmak için birtakım düzenlemelere gitmek istemiştir. Bu doğrultuda, kardinallerin kilise idaresindeki etkinliklerini azaltmayı, Kilise'deki üst düzey din adamlarının zenginleşmesinin önüne geçmeyi ve siyasi otoritelerin Kilise üzerindeki etkisini ortadan kaldırmayı amaçlayan reform niteliğinde birtakım düzenlemeler yapmıştır.²¹ Urbanus'un bu girişimleri üzerine kardinaller, Fransa Kralı V. Charles'ın da teşvikiyle, Cenevrelî kardinal Robert'i VII. Clemens (1378-1394) adıyla Papalık makamına oturtmuştur. Bunun ardından Clemens, kendisine bağlı kardinaller ile birlikte Papalık merkezini yeniden Avignon'a taşımıştır.²² Roma papası Urbanus'un kardinallerin bu kararına tepkisi ise, Celemens'in meşruiyetini reddetmek ve kendisine bağlı yirmi beş üyeden oluşan yeni bir Kardinaller Kurulu oluşturmak olmuştur.²³ Böylece Kilise, aynı anda iki papanın olduğu bir yönetim krizine sürüklenmiştir.

Kilise tarihi açısından düşünüldüğünde, aynı anda iki papanın var olması görülmemiş bir durum değildir. Zira aynı anda iki hatta üç papanın olduğu emsallere rastlamak mümkündür. Ancak aynı kardinallerin iki papa birden seçmesi Kilise tarihinde bir ilktir. Kardinaller, Clemens'in seçilmesinden sonra bir manifesto yayımlayarak bu durumun nedenlerini izah etmeye çalışmıştır. Manifestoda kardinaller, Urbanus seçimi sırasında halkın kendilerini İtalyan bir papa seçmeye zorladıklarını belirtmiştir. Bu nedenle Urbanus'un seçiminin kendilerinin özgür iradesini yansıtmadığını, dolayısıyla bu seçimin geçersiz olduğunu öne sürmüştür.²⁴

¹⁷ Denys Hay, *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (Routledge, 2016), 301.

¹⁸ Papalık idari teşkilatı (*curia*) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2009), 1219-251.

¹⁹ Ullmann, "Western Schism", 14/691.

²⁰ Roger Collins, *Keepers Of The Keys Of Heaven: A History Of The Papacy*, (New York: Basic Books, 2009), 297.

²¹ Weiss, Stefan, "Luxury And Extravagance At The Papal Court In Avignon And The Outbreak Of The Great Western Schism", *A Companion to the Great Western Schism (1378-1417)*, (Brill, 2009), 67-68.

²² Schatz, *Papal Primacy: From its Origins to the Present*, 101; Hay, *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, 301.

²³ Fatih Durgun, "Dini ve Siyasi Yönleriyle Ortaçağ Batı Kilisesi'nde Büyük Bölünme (1378-1417)", *Ortaçağ'da Din ve Devlet: Doğu ve Batı Ekseninde*, Ayşe Atıcı Arayacan (Ed.), (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018), 190.

²⁴ Oliver J, Thatcher ve Edgar Holmes McNeal (Ed.), *A Source Book for Mediæval History: Selected Documents Illustrating the History of Europe in the Middle Age*, (Good Press, 2019), 325-326.

Kilise'nin bölünmesine dönemin siyasi aktörlerinin ilk tepkisi, kendi siyasi çıkarları doğrultusunda Roma veya Avignon papasının etrafında hiziplenmek olmuştur. Bu dönemde Fransa ve İngiltere arasında süren savaş, tarafların seçiminde en belirgin faktörlerden biri olmuştur. Nitekim Fransa ve müttefiki ülkeler Avignon papasını, başını İngiltere Krallığı'nın çektiği diğer müttefik ülkeler ise Roma papasını desteklemiştir. Öte yandan devletlerin Papalıklar ile çıkara dayalı kurduğu bu ilişkiler yeri geldiğinde yine çıkarlara dayalı olarak yön değiştirebilmiştir. Zira mevcut durumu fırsat bilen krallar, papalar arasındaki ihtilafı şantaj unsuru olarak kullanıp Kilise'den olabildiğince fazla taviz koparmaya çalışmış, hatta yeri geldiğinde saf değiştirmiştir.²⁵ Kısacası bölünme, ilk görünümde siyasi aktörler açısından cazip bir atmosfer oluşturmuştur. Ancak, bölünmenin geçen süre zarfındaki dini, siyasi, sosyal ve ekonomik yansımaları bir süre sonra siyasi aktörler için de can sıkıcı bir hal almaya başlamıştır.

Bölünmenin ardından, her iki papa da rakip papayı ve ona bağlılıklarını ilan edenleri aforoz etmiştir. Böylece Ullmann'ın da ifade ettiği gibi, bütün Batı Hıristiyanlığı teorik olarak aforoz olmuştur.²⁶ Bu durum pek çok karışıklığı da beraberinde getirmiştir. Zira bölünmenin etkileri Papalık merkezleriyle sınırlı kalmamış, sıradan halkın dahi günlük yaşamına etki eden sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Örneğin bir piskoposluk bölgesinde cemaatin ikiye bölündüğü, bunun sonucunda aynı anda iki piskoposun ve ona bağlı din adamlarının bulunduğu durumlara sık rastlanır olmuştur. Tabiatıyla her piskopos diğer piskoposun ve ona bağlı papazların idare ettiği sakramental ayinlerin geçersiz olduğunu iddia etmiş, bu da sakramentlerin geçerliliği ve etkisi hususunda teolojik bir tartışma alanının da açılmasına yol açmıştır.²⁷ Hıristiyan teolojisinin merkezinde yer alıp, inananların ruhani kurtuluşunu sağladığına inanılan bu ritüellerin gereğince yapılmadığı şüphesi, o dönemde kıtayı etkisi altına alan veba ve diğer felaketlerle ilişkilendirilmiş ve halktaki korku ve paniği tırmandırmıştır.²⁸ Dahası oluşan kaotik ortam, Kilise'nin halk nezdinde güvenilirliğini ve saygınlığını düşürmüş, bu da yeni heretik akımların ortaya çıkmasını tetiklemiştir.²⁹ Toplumsal alanda oluşan bu infial hali, Hıristiyan Avrupa coğrafyasında birlik ve bütünlüğü bozmuştur. Nihayetinde bölünme, bölgedeki egemen monarklar açısından da kullanışlılığını yitirerek çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır.³⁰

Bölünme sorununun çözümüne dönük ilk girişim Fransa Kralı VII. Charles'tan (1380-1422) gelmiştir. Kral, 1393 yılında dönemin teoloji alanında en saygın kurumlarından biri olan Paris Üniversitesi'nden bölünme sorununa ilişkin çözüm önerilerini sunmasını istemiştir. Bunun

²⁵ Chris Wickham, *Medieval Europe* (New Haven: Yale University Press, 2016), 216; Philip H. Stump, "The Council of Constance (1414-1418) and the End of the Schism", *A Companion to the Great Western Schism (1378-1417)*, 398.

²⁶ Ullmann, "Western Schism", 14/693.

²⁷ Walter Ullmann, *The Origins of the Great Schism: a Study in Fourteenth-Century Ecclesiastical History*, (Archon Books, 1948), 96-97; David Zachariah Flanagan, "Gathering around the Word: The Biblical Roots of Conciliarism in Jean Gerson", (Chicago: 2004), 15

²⁸ Schatz, *Papal Primacy: From its Origins to the Present*, 102.

²⁹ Ullmann, "Western Schism", 14/693.

³⁰ Schatz, *Papal Primacy: From its Origins to the Present*, 102; Durgun, "Dini ve Siyasi Yönleriyle Ortaçağ Batı Kilisesi'nde Büyük Bölünme (1378-1417)", 191.

üzerine Pierre d'Ailly (1351-1420) öncülüğündeki üniversite üç başlık altında bir çözüm önerisi sunmuştur. Bunlardan ilki, iki papanın da gönüllü olarak çekilmesini öngören "*via cession*"; ikincisi, bağımsız bir heyetin toplanarak hangi papanın yasal olduğuna karar vereceği "*via compromissi*"; üçüncü ve son öneri ise bütün kiliseyi temsilen toplanacak bir Genel Konsilin soruna bir çözüm getirmesi "*via concilii*" dir.³¹

Söz konusu öneriler değerlendirildiğinde, "*via compromissi*" seçeneği tarafların üzerinde uzlaşabileceği bağımsız bir heyetin belirlenmesinin imkânsızlığından dolayı tercih edilmemiştir. Yaklaşık on beş yıl sonra benimsenen "*via concilii*" seçeneğinin uygulanması ise Kilise Hukuku ve teolojik açıdan birtakım açmazlar barındırmaktadır. Bunlardan ilki, konsil çağrısını kimin yapacağı sorunudur. Doğu ve Batı Kilisesi'nin ayrılmasından (1054) önce, Genel Konsil'ler imparatorun çağrısı ile toplanmıştır. Ancak 1054'teki bölünmenin ardından Roma Kilisesi, Kilise Hukuku'nda düzenlemelere giderek konsil toplanma çağrısının yalnızca papa tarafından yapılabileceğini karara bağlamıştır. Bu durumda konsil çağrısını yapacak meşru papanın belirlenmesi, zaten bölünme sorununun ana kaynağıydı ki tarafların bu konuda uzlaşmaya varması o an için pek mümkün değildi. Konsil fikrinin teolojik yönden sorunu ise onun yalnızca inanca ilişkin konularda yanılmaz kabul ediliyor olmasıydı ki, mevcut sorun bu duruma uymuyordu.³² Dolayısıyla uygulanabilir tek seçenek olarak "*via cession*", yani papaların kendi istekleriyle görevden el çekmesi yöntemi kalmıştır.

1394-1408 yılları arasında gerek Avrupa'daki siyasi aktörlerin gerekse Roma ve Avignon papalarına bağlı kardinaller, iki papayı görevden çekilmeye ikna etmek için birçok girişimde bulunmuştur. Ancak bunların hiçbirisi sonuç vermeyince, son çare olarak 1379 yılından beri bölünmeye dönük bir çözüm önerisi olarak dillendirilen ancak uygulanamayan konsil toplama yöntemi (*Via concilii*) gündeme gelmiştir. Bu amaçla bölgedeki siyasi aktörlerin de desteğini alan Avignon ve Roma papasına bağlı kardinaller, Haziran 1408'de Livorno'da bir araya gelmişlerdir. Sürdürülen müzakereler neticesinde bölünmenin sona erdirilmesi gündemiyle Mart 1409'da Pisa'da bir konsil toplanması kararlaştırılmıştır.³³ Bu durumda konsil çağrısını kimin yapacağı sorusu yeniden gündeme gelmiştir. Kardinaller bu sorunu, Kilise Hukuku'nda sapkın (heretik) papaların durumuyla ilgili metinleri yorumlayarak çözüme kavuşturmuştur. Buna göre, her iki papa da bölünmeye sebebiyet verdiği için sapkınlık suçu işlemiş ve makamlarını kaybetmiştir. Dolayısıyla konsil toplama yetkisi, bütün Hıristiyan cemaatini temsilen Kardinaller Kurulu'na geçmiştir. Kardinallerin çağrısı üzerine konsil 15 Mart 1409'da toplanmıştır.³⁴

Konsilde, iki papa da sapkın oldukları gerekçesiyle görevden uzaklaştırılmıştır. Azledilen papaların yerine ise kardinal Peter Filarghi, V. Alexander (1409-1410) adıyla papa

³¹ Stump, "The Council of Constance (1414-1418) and the End of the Schism", 399.

³² R. N. Swanson, *Universities, Academics and the Great Schism, Cambridge Studies in Medieval Life and Thought: Third Series 12*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1979), 48-49; Flanagan, "Gathering around the Word: The Biblical Roots of Conciliarism in Jean Gerson", 19-20.

³³ Kardinalleri bu davranışa iten nedenlerden belki de en önemlisi, bağlı buldukları papalardan kilise yönetiminde kendi pozisyonlarını güçlendirecek ayrıcalıklar edinme taleplerinin karşılanmamasıdır. Avignon kardinalleri 1394 yılında papa XIII. Benedictus ile seçilmesinden önce anlaşmaya varmış ancak Benedictus seçildikten sonra bu anlaşmaya uymamıştır. Öte yandan Roma papası XII. Gregorius de seçiminden önce kendisine bağlı kardinaller ile böyle bir anlaşma yapmış ancak o da seçildikten sonra anlaşmaya uymamıştır. Bkz. Stump, "The Council of Constance (1414-1418) and the End of the Schism", 400.

³⁴ Ullmann, "Western Schism", 14/693; Stump, "The Council of Constance (1414-1418) and the End of the Schism", 401.

seçilmiştir.³⁵ Böylece, yaklaşık 30 yıldır bütün Avrupa'yı derin bir krizin içine sürükleyen bölünme krizi görünürde çözülmüştür. Ancak Avignon ve Roma papalarının konsilin aldığı kararları tanımamaları ve görevlerinden çekilmeyi reddetmeleri işlerin daha da karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. Zira artık iki papa değil üç papa vardır. Krizin çözümü için bu kez de dönemin Macar Kralı olan imparator adayı Sigismund (ö. 1437) devreye girmiştir. Sigismund, Alexander'ın ölümü üzerine onun yerine Pisa papalığına seçilen XXIII. Ioannes'i (1410-1415) sorunu çözmek için yeni bir konsil toplamaya ikna etmiştir. Ioannes'in çağrısıyla toplanan Konstanz Konsili'nde "Via cession", "Via compromissi" ve "Via concilii" seçeneklerinden her üçü de uygulanmıştır. Buna göre, Pisa papası Ioannes meşru papa kabul edilerek konsili toplaması sağlanmış, ardından üç papa görevden el çektirilmiştir. Nihayetinde: "bütün Hıristiyanları temsilen toplanan bir Genel Konsil, kilisede en üst otoriteyi temsil eder" şeklindeki konsilyarist ilke kabul edilerek, Papalık makamına V. Martinus (1417-1431) seçilmiş ve bölünme sorununa nihai çözüm getirilmiştir.³⁶

2. Bir Teori ve Akım Olarak Konsilyarizm

Katolik Kilisesi'nin içine düştüğü bölünme problemi XV. yüzyılda konsilyarizm teorisinin benimsenerek uygulandığı bir dizi konsilin toplanması yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. Peki, bu konsillere katılan konsilyaristler kimdi? Hıristiyan düşüncesi içinde neyi temsil ediyorlardı? Konsilyaristlerin kilise ve kilise otoritesine ilişkin düşüncelerinin dayandığı temel prensipler nelerdi?

Çalışmanın bu bölümünde, zikredilen bu sorular ışığında konsilyarizmin tanımı, temel prensipleri ve konsilyarist düşüncenin şekillenmesini sağlayan kaynaklar incelenecektir.

2.1. Konsilyarizmin Tanımı ve Temel Prensipleri

Konsilyarizm, Genel Konsil'lerin kilisede en üst otoriteye sahip olduğunu öne süren bir doktrindir. Bu kelime XIII.-XIV. yüzyıllar arasında öne sürülüp Büyük Batı Bölünmesi (1378-1417) zamanında geniş kabul gören birtakım fikirlerin karışımını ifade eder.³⁷ Konsilyarizm bir teori olarak kilise babalarının eserlerinin yanında Ortaçağ'daki kilise hukukçularının, teologların ve politik düşünürlerin görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir. Ayrıca bu teorinin etkisi ortaya konulduğu dönemle sınırlı kalmamış, sonraki dönemlerde John Mair (1467-1550), Edmond Richer (1559-1631) ve Hans Küng (1928-2021) gibi önemli teologların düşüncelerinde de varlığını sürdürmüştür.³⁸

Konsilyarizm söz konusu olduğunda, bu teorinin temsil edildiği bir hareket olarak konsilyarist akımdan da bahsetmek gerekir. Konsilyarist akım, Büyük Batı Bölünmesi döneminde papanın kilisedeki otoritesini Genel Konsil'ler aracılığıyla sınırlandırmak isteyen muhalif bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bu akımın taraftarlarının çoğunluğunu kilisedeki bölünmeden ve yozlaşmadan rahatsızlık duyan reformist düşüncedeki kilise üyeleri

³⁵ Stump, "The Council of Constance (1414-1418) and the End of the Schism", 401; Swanson, *Universities, Academics and the Great Schism*, 169.

³⁶ Brian Tierney, "Constance, Council Of", *The New Catholic Encyclopaedia*, (Detroit: Thomson/Gale, 2003), 4/168-170.

³⁷ Tierney, "Conciliarism (History Of)", 4/53.

³⁸ Francis Oakley, "Bronze-age Conciliarism: Edmond Richer's Encounters with Cajetan and Bellarmine", *History of Political Thought*, 20/1 (1999), 66.

oluşturmuştur. Konsilyaristlerin kilisenin yapısı ve idaresine ilişkin görüşleri çeşitlilik arz etmekle birlikte, onlar kiliseyi yeniden tek bir meşru papanın idaresi altında bir araya getirmek, kilisenin yapısını reformcu bir yaklaşımla yeniden tanımlamak ve bu doğrultuda Papalığı sınırlı ve sorumlu bir makam haline getirmek gibi ortak amaçlar doğrultusunda faaliyet göstermişlerdir. Konsilyarist akım, kilisede konsilyarist düşüncenin benimsendiği Pisa ve Basel Konsilleri arasındaki dönemde hâkim güç haline gelse de, Basel Konsili'nden sonra etkisini yitirmiştir.³⁹ Buna karşın konsilyarist düşünce, tarihsel süreçte konsil otoritesinin papadan üstün olduğunu savunan Gallikanizm ve Febronianizm gibi farklı akımlar adı altında varlığını sürdürmüştür.⁴⁰ Ayrıca bu düşünce, sonraki dönemlerde benimsenen çağdaş liberal-demokratik rejimlerin özünü oluşturan, "sınırlı iktidar" ve "iktidarın çeşitli organlar arasında paylaşılması" düşüncesinin yanında "temsil" ve "rıza" gibi kavramların altyapısını oluşturması açısından önemlidir.⁴¹

Büyük Bölünme döneminde ortaya çıkan otorite krizini çözüme kavuşturmak için kilise içinde pek çok tartışma yürütülmüştür. Tartışmaların temel problemleri, kilise otoritesinin doğası ve bu otoritenin icra edildiği kilisenin idari mekanizmasıyla doğrudan ilişkilidir. Dönemin önde gelen Konsilyarist düşünürlerinin genelde kilise otoritesi, özelde bu otoritenin temsil edildiği Papalık, Kardinaller Kurulu ve Genel Konsil'lere ilişkin görüşlerinin incelenmesi, bu teorinin temel prensiplerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ancak bu düşünürlerin her biri meseleye teolog, hukukçu veya idareci olarak kendi perspektiflerinden yaklaşmıştır. Tabiatıyla bu kişilerin inşa ettikleri sistemde papa, konsil ve Kardinaller Kurulu'na biçtikleri rollere ilişkin görüşleri çeşitlilik arz etmiştir. Bu nedenle söz konusu karmaşık sistemlerin detayına girmeden bu teorilerin ortak yönlerini tespit etmek konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Bütün konsilyarist teorilerin hepsi kilisenin doğasıyla ilgili eklesiyolojik bir doktrine dayanır.⁴² Bu doktrin temelde Evrensel Kilise ile Roma Kilisesi arasında bir ayrıma gider. Evrensel Kilise, bütün inananlar cemaatini (*congregatio fidelium*); Roma Kilisesi ise papa ve kardinallerden oluşan Roma Piskoposluğu'nu ve onun kurumsal ifadesi olan Papalığı ifade eder. Bu husus XIV. yüzyıl teolog ve kilise hukukçularından Gelnhausenli Konrad'ın (1320-1390)

³⁹ Antony Black, "The Conciliar Movement", Cambridge History of Medieval Political Thought, J. H. Burns (Ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 573; Levent Gönenç, "Ortaçağ Avrupası'nda Anayasacılığın Düşünsel ve Kurumsal Temelleri", http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr/belgeler/makaleler/ortacag_anayasaciligi.pdf, (24 Ocak 2020), 281.

⁴⁰ Tierney, "Conciliarism (History Of)", 4/56.

⁴¹ Gönenç, "Ortaçağ Avrupası'nda Anayasacılığın Düşünsel ve Kurumsal Temelleri", 280.

⁴² Bir eklesiyoloji olarak konsilyarizm, kilisenin "Mesih'in Bedeni" (*corpus mysticum*) olarak mistik ve doğaüstü bir birliğe sahip olduğu fikri temeli üzerine kuruludur. "Bir bütün olarak kilise" fikri, öncelikle Mesih'in başkanlığı ve Kutsal Ruh'un mevcudiyeti temelinde bütün üyelerin birleşmesini temsil eder. Bu nedenle kilise, ortak inanç ve sakramentlere dayanan canlı bir birlik olarak tanımlanır ve bu gökteki mükemmel birliğin bir ön figürü olarak görülür. Buna ek olarak kilise üyelerin zihinleri ve istekleri ortak iyiliği hedeflediğinde ortaya çıkan bir birlik olarak düşünülür. Nihayetinde, kilisenin somut birliği egemen konsilin kararları ve işlemleri temelinde kurulur. Bu eklesiyoloji içinde konsilyaristler kiliseyi yalnızca onun birliği değil, bir piskopos tarafından temsil edilen birbirinden bağımsız kiliselerin çoğulculuğu yönüyle de düşünmüşlerdir. Bu birlik ve çoğulcu yapı "inananlar cemaati" (*congregatio fidelium*) ifadesiyle özetlenir. Bkz. Black, "The Conciliar Movement", 585; Anthony Black, *Monarchy and Community: Political Ideas in the Later Conciliar Controversy 1430-1450* (Cambridge, Cambridge University Press, 1970), 19. Hristiyan inancında "Kilise" kavramına yüklenen anlamların analizi için bkz. İsmet Eşmeli, "Kilisenin Mahiyeti ve Boyutları", *Electronic Turkish Studies* 9/8 (2014), 491-496; İsmet Eşmeli, "Hristiyanlık Tarihinde Kilise ve 'Kilise' İçin Kullanılan Metaforlar", *Electronic Turkish Studies* 9.5 (2014), 953-966.

Epistola Concordiae adlı çalışmasında açıkça formüle edilmiştir. Gelnhausenli bu hususu yanılmazlık bahsinde açıklamıştır.

Hristiyan inancına göre İsa Mesih, kurmuş olduğu kiliseyle ilgili: "...Ölümler diyarının kapıları ona karşı direnemeyecek"⁴³ diyerek onun hiçbir zaman hataya düşmeyeceğini vaat etmiştir. Dolayısıyla Mesih, kilisenin muhafızı ve sağlam inancının teminatı olmuştur. Ortaçağ'da Papalık yanlısı teologlar bu hususu, yanılmazlığın Papalıkta mevcut olduğu şeklinde yorumlamışlardır. Buna karşın Gelnhausenli, bu kutsal kılavuza ve korumaya haiz olan kilisenin anlamının, Roma Kilisesi dâhil herhangi bir bölgesel kiliseyi ifade edecek şekilde kullanılamayacağını belirtmiştir. Zira geçmişte papaların şahsi olarak hataya düşebileceğini gösteren sayısız örnek mevcuttur. Dolayısıyla Gelnhausenli, papa ve kardinallerden oluşan Roma makamının Mesih tarafından kurulan yanılmaz kilise ile özdeşleştirilemeyeceğini ifade etmiştir. Ona göre Mesih'in yanılmaz kılavuzluğuna, yalnızca bütün inananlar cemaatinin (*congregatio fidelium*) oluşturduğu Evrensel Kilise sahip olabilir. Bundan dolayı Evrensel Kilise'nin otoritesi, kilise idari organizasyonu içindeki herhangi bir organdan üstündür ki buna Papalık da dâhildir.⁴⁴ İşte konsilyarist yaklaşımın temeli, "inananlar cemaati" olan kilisenin gerçek otoriteye sahip olduğu prensibine dayanır. Bu merkezi prensibe dayanarak sonraki konsilyaristler, geniş anlamdaki kilise ile papa ve kardinallerden oluşan Roma Kilisesi arasındaki ilişki üzerine pek çok karmaşık teori inşa etmişlerdir.

Konsilyarist düşüncede papanın ve konsilin inananlar cemaati içindeki konumunu ele almadan önce Ortaçağ'da Papalık yanlısı düşüncede papanın kilise idaresindeki konumuna kısaca değinmekte fayda vardır. Ortaçağ'da papacı teologlar, kilise idaresinde papaya olağanüstü bir güç atfeden Petrus merkezli Papalık doktrinini benimseyip geliştirmiştir. Buna göre Mesih, kiliseyi yönetme görevini yalnızca Petrus'a vermiştir. Petrus da bu yetkiyi diğer elçilere vermiştir. Kilise idaresinde papa ve piskoposlar da bu elçisel düzenle uyumlu bir konuma sahiptir. Bu düzen içinde papa, "Petrus'un Vekili" olarak kilisenin temsilidir ve bütün kilise otoritesinin kendisinde toplandığı bir konuma haizdir. Papa ile kilise arasında kurulan bu özdeşliği, papacı teolog Augustinus Triumphus'un (1243-1328), "kilise olarak adlandırılabilen papa" şeklindeki ifadesinde görmek mümkündür. Bu düşüncede piskoposların otoritesinin papadan neşet ettiği görüşü de oldukça yaygındır. Öyle ki papacı teolog Juan de Torquemada (1557-1624), papa ile piskoposlar arasındaki ilişkiyi Tanrı ile onun yarattıkları arasındakine benzetmiştir.⁴⁵

Papacı kilise teolojisine alternatif bir yaklaşımı savunan konsilyaristlerin otorite anlayışı ise görece daha eşitlikçi ve demokratiktir. Konsilyaristler, kilise otoritesinin ilahi kaynaklı olduğu konusunda papacılarla hem fikirdirler. Yine papacılar gibi bu otoriteyi sakramental (*potestas*

⁴³ Mat. 16:18.

⁴⁴ Ullman, Walter, *The Origins of the Great Schism: A Study in Fourteenth-Century Ecclesiastical History*, (Archon books, 1948), 176; Brian Tierney, *Foundations of the Conciliar Theory: The Contribution of the Medieval Canonists from Gratian to the Great Schism*, (Brill, 1998), 3-4.

⁴⁵ Brian Tierney, "Hermeneutics and History: The Problem of Haec Sancta", *Essays in Medieval History*, (Toronto: University of Toronto Press, 2019), 364-365; Andersen, C., "History of the Medieval Councils in the West", *The Councils of the Church, History and Analysis*, Ed. Hans Jochen Bense Margull and F. Walter, (Philadelphia: Fortress, 1961), 210. Torquemada'nın papa-konsil ilişkisini ele aldığı çalışması için bkz. Joannis de Turrecremata, *De Potestate Papae Et Concilii Generalis*, (Libraria Academica Wagneriana 1831).

ordinis) ve idari otorite (*potestas iurisdictionis*) şeklinde ikiye ayırmışlardır.⁴⁶ Ancak onlar, papanın kilisede “Petrus’un Halefi” olmasından kaynaklanan mutlak üstünlüğünü savunan görüşe karşın, Hıristiyan yaşamında cemaatin üstünlüğünü vurgulamış ve bu düşünceye İncil metinlerinden deliller⁴⁷ getirmeye çalışmışlardır.⁴⁸ Onlara göre Mesih, kilise otoritesini yalnızca Petrus’a değil bütün elçilere vermiştir. Petrus’un diğer elçilerle kıyaslandığında üstün bir konumundan söz edilemez. Dolayısıyla papanın otoritesi, diğer elçilerin halefi konumundaki piskoposların otoritesinden üstün değildir. Ayrıca o, diğer piskoposların otoritesinin kaynağı değildir. Piskoposluk makamı, kendisinde içkin olan doğası gereği Tanrı ve Hıristiyan halkını temsil eder. Piskoposluk görevini ifa eden kişiler de bu yetkilerini, seçim ve sakramental kutsama yoluyla doğrudan Mesih’ten alır.⁴⁹

Konsilyaristlere göre kilisede temsiliyet bir kişiye indirgenemez. Ayrıca otorite, temsilciye temsil edilen tarafından lütfedilen bir olgu olarak görülür. Bunun doğal sonucu olarak, böylesi bir otorite mutlak olmayıp verilen yetkinin kötüye kullanılması durumunda geri çekilebilir. Dolayısıyla papa bile kendisine kilise tarafından verilen sınırlı ve türetilmiş bir otoriteye sahiptir. O, papacıların iddia ettiği gibi olağan durumlarda tüm insani yargıların üstünde mutlak bir güce sahip değildir. Aksine onun otoritesi, kendisine verilen yetkileri kilisenin refahı doğrultusunda kullanmakla sınırlıdır. Bu nedenle papa, yetkilerini kilisenin iyiliğinden ziyade yıkımına yol açacak şekilde kullanırsa, bir bütün olarak kilisenin en üst otoritesi olan Genel Konsil tarafından ikaz edilebilir, yargılanabilir hatta görevden alınabilir.⁵⁰ Nitekim Papalık otoritesi, her ne kadar ilahi kökenli olsa da Roma Kilisesi Evrensel Kilise’nin üyelerinden yalnızca biridir ve nihayetinde bütün Hıristiyan cemaatini temsil eden bir Genel Konsil’e tabidir.⁵¹ Kısaca özetlenecek olursa, bütün Konsilyaristlerin temel kabulü her zaman aynıdır; mutlak egemenlik ve otorite bir bütün olarak kiliseye aittir ve bu otorite bir Genel Konsil’de en iyi şekilde temsil edilir. Bu yapı içinde papa, kilisenin efendisi değil hizmetkârı olmalıdır. Bir başka deyişle, bütün Hıristiyan toplumu herhangi bir piskoposun üstündür.

Bütün konsilyarist düşünürlerin ortak bir yönü de korporasyon (*corporation*) teorisini kiliseye uygulamalarıdır. Korporasyon teorisi, “bir bütün olarak topluluğun (*universitas*)

⁴⁶ Ortaçağ’da papanın sakramental otorite açısından kilisede diğer piskoposlarla eşit bir otoriteye sahip olduğu genel kabul gören bir husustur. Papacı teologlar da papanın üstünlüğünü sakramental yönünden ziyade idari yönüyle ilgili olarak düşünmüşlerdir. Aynı şekilde konsilyaristler de papanın üstün otoritesi söz konusu olduğunda, eleştiri ve itirazlarını daha çok onun idari otoritesi üzerine yoğunlaştırmışlardır. Bkz. Francis Oakley, *The Western Church in the Later Middle Ages*, (Cornell University Press, 1985), 170-171. Dolayısıyla çalışmamızda “otorite” tartışmaları söz konusu olduğunda, bundan idari otoritenin kastedildiği bilinmelidir.

⁴⁷ Konsilyaristlerin cemaatin üstün otoritesini delillendirmek için en sık başvurduğu ifade Matta İncili’nde geçen şu pasajdır: “Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu kendisine göster. Her şey yalnız ikimizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun. Ama dinlemezse, yanına bir ya da iki kişi daha al ki, söylenen her şey iki ya da üç tanığın sözüyle doğrulansın. Onları da dinlemezse, durumu inanlılar topluluğuna bildir. Topluluğu da dinlemezse, onu putperest ya da vergi görevlisi say. “Size doğrusunu söyleyeyim, yeryüzünde bağlayacağımız her şey gökte de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte de çözülmüş olacak. Yine size şunu söyleyeyim, yeryüzünde aranızdan iki kişi, dileyecekleri herhangi bir şey için anlaşılırsa, göklerdeki Babam dileklerini yerine getirir. Nerede iki ya da üç kişi benim adıyla toplanırsa, ben de orada, aralarındayım.” Bkz. Mat. 18:15-21

⁴⁸ Andersen, “History of the Medieval Councils in the West”, 210.

⁴⁹ Tierney, “Hermeneutics and History: The Problem of Haec Sancta”, 365; Oakley, *The Western Church in the Later Middle Ages*, 171. Petrus’un elçiler içindeki konumuna ilişkin tartışmalar için bkz. Osman Eraslan, “Havari Petrus ve Hıristiyanlıktaki Yeri”, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi SBE, 2021), 99-112.

⁵⁰ Tierney, *Foundations of the Conciliar Theory*, 5-6; Black, “The Conciliar Movement”, 576.

⁵¹ Brian Tierney, “A Conciliar Theory of the Thirteenth Century”, *The Catholic Historical Review* 36/4, (1951), 416.

egemenliği" düşüncesine dayanır.⁵² Burada bahsi geçen "universitas" kavramı, Roma Hukuku'ndan gelir ve Ortaçağ'daki kullanımında tüzel kişiliğe sahip bir grubu ifade eder. Dernek ya da lonca olarak da ifade edilen bu yeni topluluk modeli, Ortaçağ'ın başından bu yana kiliseye hâkim olan ve gelenekleşmiş hiyerarşik yapıdan farklıdır. Bu yapıda kilisede var olan gelenekleşmiş hiyerarşik anlayışın aksine otorite başta toplanmaz, bütün korporasyona yayılmıştır.⁵³

XI-XIII. yüzyıllar arasında yaşayan bazı kilise hukukçuları, korporasyon modeline ilişkin hukuki düzenlemeler yaparak yasal altyapısını geliştirmiştir. XV. yüzyıla gelindiğinde ise manastırlar, katedral meclisleri ve dini tarikatlerin yanında üniversitelerde de bu modelin uygulanması yerleşik hale gelmiştir. Korporasyonlar kendi üyelerini ve başkanlarını (*rector*) seçebiliyor, mülk edinebiliyor ve mahkemelere dava açabiliyordu. Ayrıca bu derneklerin belli hukuki ilkeler çerçevesinde yönetilmesi ve düzenli toplanma ve çoğunluk oyu (üçte iki çoğunluğu) gibi uygulamalara sahip olması zorunluydu.⁵⁴

Korporasyon başkan ve üyelerden oluşur. Burada başkan, idari olarak üyelerin her birinden üstün bir konuma sahip iken, bir bütün olarak korporasyonun üstünde değildir. Bütün üyeler başkanı seçtiği için başkanın korporasyonun çıkarlarına zarar vermesi durumunda üyeler onu görevden alabilir. Korporasyon, memurlarından hesap sorma ve görevini kötüye kullanan liderlerini görevden alma haklarına sahiptir. Ayrıca bir korporasyonda en üst yasa yapıcı organ başkan değil, onun başkanlığını yaptığı meclistir.⁵⁵

Konsilyaristler korporasyon teorisini benimseyerek kiliseyi de bir korporasyon olarak düşünmüş ve bu teorinin bütün normlarını takip etmişlerdir. Bu doğrultuda onlar, bir korporasyon olarak kilisenin papayı sapkınlık, bölünmeye sebebiyet verme ve görevi ihmal gibi sebeplerden ötürü görevden alabileceğini düşünmüştür.⁵⁶ Ancak konsilyaristlerin bu modeli kiliseye uyarlamasında birtakım problem durumları açığa çıkmıştır. Çünkü bu modelde korporasyonun başı olarak papanın rolü açıktır ancak Papalık makamının boş olduğu durumda (*vacancy*), korporasyon olarak kilisenin yasal temsilcisinin konsil mi yoksa Kardinaller Kurulu mu olduğu tartışmalı bir konu olmuştur.

Papalık makamının boş olması durumunda kiliseyi temsil görevinin kime geçeceği problemiyle ilgili olarak, Francesco Zabarella (1360-1417) ve Nicolo de Tudeschi (1386-1445) gibi kilise hukukçuları, bu yetkinin Evrensel Kilise'nin temsil edildiği kurum olan Genel Konsil'lere geçeceği görüşünü savunmuşlardır.⁵⁷ Buna karşın pek çok konsilyarist, papanın olmadığı durumlarda kilisenin legal temsilcisinin Kardinaller Kurulu olduğunu düşünmüştür. Zira Kilise Hukuku'nda papayı seçme hakkına sahip olan kardinallerin baş (papa) ile ilişkisi daha iyi tanımlanmıştır. Bu konsilyaristlere göre kardinaller, bütün kilise adına papayı seçme hakkına

⁵² Black, *Monarchy and Community: Political Ideas in the Later Conciliar Controversy 1430-1450*, 46.

⁵³ Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a*, Mehmet Aydın ve Soeur Jean-Marie (çev.), (Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990), 50; Brian Tierney, *Religion, Law and Growth of Constitutional Thought (1150-1650)*, (Cambridge:Cambridge University Press, 1982), 19.

⁵⁴ Jovino De Guzman Miroy, *Tracing Nicholas of Cusa's Early Development: The Relationship between De Concordantia Catholica and De Docta Ignorantia*, (Paris: Éditions de L'Institut Supérieur de Philosophie, 2009), 69.

⁵⁵ De Guzman Miroy, *Tracing Nicholas of Cusa's Early Development*, 69; Dvornik, *Konsiller Tarihi*, 50.

⁵⁶ Black, "The Conciliar Movement", 578-579.

⁵⁷ Black, "The Conciliar Movement", 578.

sahip olduğu gibi, onu görevden alma hakkına da sahiptir. Bu nedenle, Papalık makamı boş olduğunda kiliseyi yönetme yetkisi kardinallere geçer. Kardinaller Kurulu'nda bütün üyelerin ölmesi veya bütün kiliseyi ilgilendiren bir mesele hakkında anlaşmazlığa düşülmesi durumunda ise otorite Genel Konsil'e geçer.⁵⁸

Bahsedilen görüşlerin yanında kilise yönetiminde papa, Kardinaller Kurulu ve Genel Konsil'lerin konumunu belirginleştirmeye dönük çalışmalar da olmuştur. Örneğin; Pierre d'Ailly (1351-1420) ve Jean Gerson (1363-1429) "karma yönetim" (*mixed government*) modelini kilise idaresine uygulamışlardır. İlkçağ'da Aristoteles (MÖ. 384-322) ve Cicero (MÖ. 106-43) tarafından geliştirilip, Ortaçağ'da Thomas Aquinas (1225-1274) tarafından yeniden yorumlanan bu model, farklı menfaatlere sahip grupları temsil eden unsurların birbirlerini dengeleyip denetleyerek mutlak iktidarı önlemesi düşüncesine dayanır. D'Ailly ve Gerson'a göre kilise anayasasında papa monarşiye, Kardinaller Kurulu aristokrasiye, Genel Konsil de demokrasiye tekabül eder.⁵⁹ Dolayısıyla bu modelde Kardinaller Kurulu, papa ve konsil arasında aracı bir güç olarak konumlandırılmıştır. Karma yönetim modeline kıyasla daha demokratik bir görüş ise kilisedeki yönetim aygıtları içinde konsillerin mutlak üstünlüğünü savunur.⁶⁰ "Radikal konsilyarizm" olarak adlandırılan bu düşünce, Büyük Batı Bölünmesi ve sonrasındaki konsilyarist konsiller dönemlerinde yaygın kabul görmüştür. Radikaller, bilhassa Basel Konsili'nde etki alanını genişletmiş ve konsilyaristlerin büyük çoğunluğunu oluşturmuştur.

2.2. Konsilyarizm Fikrinin Dayanakları

Büyük Batı Bölünmesi hadisesinin vuku bulduğu XIV. yüzyılın sonları, aynı zamanda bu problemin çözümü için ortaya atılan konsilyarist fikirlerin de görünür olmaya başladığı bir dönem olmuştur. Peki, konsilyarist düşüncenin öncüleri kimlerdi? Bu kişiler ne tür dayanaklara sahipti? Bu konuda görüş belirten araştırmacılardan biri olan Victor Martin'e (1912-1989) göre, konsilyarizm Büyük Batı Bölünmesi döneminde doğmuştur. Bu akımın öncüleri, Papalığın üstünlüğüne dayalı geleneksel doktrine açıkça meydan okuyan ilk isimler olan ve kilise tarafından heretik kabul edilen Padova'lı Marsilius (1275-1342) ve Ockhamlı William'dır (1287-1347). Dolayısıyla Martin, konsilyarizmi kilisenin hukuki ve teolojik geleneğinden radikal bir kopuş olarak görür.⁶¹

Martin'den farklı bir bakış açısı John Neville Figgis (1866-1919) tarafından geliştirilmiştir. Figgis, Padova'lı ve Ockhamlı'nın Konsilyarizm düşüncesi üzerindeki etki ve önemlerini kabul etmekle birlikte, bu düşüncenin seküler krallıklarda Büyük Batı Bölünmesi'nden önce iki asır boyunca süregelen anayasal gelişmelerde bulunabileceğini belirtir. Ona göre konsilyaristler, kendilerinden öncekilerine nispeten bu anayasal deneyimlerin anlamının farkına daha iyi varmış, onların altında yatan prensipleri düşünmüş ve genel olarak seküler yönetimlere uygulanabilen bu argümanların kiliseye de uygulanabileceğini keşfetmiştir.⁶²

⁵⁸ De Guzman Miroy, *Tracing Nicholas of Cusa's Early Development*, 70.

⁵⁹ Gönenç, "Ortaçağ Avrupası'nda Anayasacılığın Düşünsel ve Kurumsal Temelleri", 283; Black, "The Conciliar Movement", 579.

⁶⁰ George C. Powers, "Nationalism at the Council of Constance", *The Catholic Historical Review* 14/2 (1928), 189.

⁶¹ İlgili çalışma için bkz. Victor Martin, "Comment s'est Formée la Doctrine de la Supériorité du Concile Sur le Pape (Suite)", *Revue des Sciences Religieuses*, 17/3, (1937), 261-289; Tierney, *Foundations of the Conciliar Theory*, 9-10.

⁶² John Neville Figgis, *From Gerson to Grotius (1414-1625)*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1907), 35-61.

Martin ve Figgis'in yanında meseleye Ortaçağ'daki Papalık ve seküler krallıklar arasındaki dini ve dünyevi iktidar çatışması (*regnum-sacerdotum*) çerçevesinde yaklaşan politik teorisyenlerin görüşlerinin kısmen haklılık payı vardır. Zira konsilyarizm bir yönüyle kilisede reform aracılığıyla kilise idaresinde hâkim otoriter unsurların birbiriyle ilişkisini düzenlemeye çalışan bir çaba olmakla birlikte, kilisenin dünyevi iktidarlara ilişkisi üzerine de önermeleri olan politik bir teoridir. Dolayısıyla konsilyarist düşünceye yön veren düşünürlerin, dönemin dünyevi krallıklarındaki gelişmelerden ve kilise-devlet geriliminde sembol isimler haline gelmiş olan Padova ve Ockhamlı'dan bihaber olması mümkün görünmemektedir. Ancak Büyük Batı Bölünmesi zamanında konsilyarizm fikrini benimsemiş isimlerin pek çoğunun inançlı din adamları olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla bunların fikirlerini yalnızca kilise tarafından heretik kabul edilen isimlere dayandırdığını söylemek mümkün görünmemektedir. Bu hususta Tierney'in çalışması, konsilyarizm fikrinin beslendiği kaynakları anlamak açısından daha kapsayıcı tespitleri içermektedir.

Konsilyarizmin kökenleri hususunda ufuk açıcı bir çalışmaya imza atan Brian Tierney'e göre, konsilyarizm Büyük Bölünme'nin ortasında filizlenen devrimci bir düşünce değildir. Aksine konsilyaristler, düşüncelerini Ortaçağ kilise hukukçularının eserlerine ve erken dönem kilise modeline bakarak şekillendirmişlerdir. Tierney'e göre konsilyarist düşüncenin Padova ve Ockhamlı'nın fikirlerinden türetildiği varsayılabilir, bu kabul Marsilius ve William'ın düşüncesini şekillendiren kaynaklara ilişkin sıkı bir analizi gerektirir. Bu doğrultuda Tierney, konsilyarist düşüncenin kökenlerinin Katolik geleneğinin içinde aranması gerektiğini öne sürer. Ona göre konsilyarist fikirlerin kaynakları, XII-XIII. yüzyıllarda kilise idaresine ilişkin problemleri ele alan kilise hukukçularının çalışmalarında ve bu dönemden sonra söz konusu kilise hukuku metinlerini yorumlayan çalışmalarda bulunabilir.⁶³ Bu açıklamalardan hareketle, konsilyarizm düşüncesinin "Kilise Hukuku" ve "teo-politik" kaynaklar şeklinde iki temel kaynaktan beslendiği söylenebilir.

Sonuç

Konsilyarizm teorisi, Katolik Kilisesi'nde birden fazla kişinin Papalık makamında hak iddia ettiği Büyük Batı Bölünmesi döneminde patlak veren otorite krizinin çözümüne ilişkin bir formül olarak öne sürülmüştür. Bölünme krizi, temelde iki çatışmadan beslenip derinleşmiştir. Bunlardan ilki, Ortaçağ'ın önemli bir bölümüne hâkim olan Kilise ve devlet arasındaki egemenlik mücadelesinin bir ürünüyken, ikincisi Kilise yönetiminin başat unsurlarından papa ile kardinaller arasındaki güç mücadelesinden neşet etmiştir. Bu çatışmaların neticesinde Batı Hıristiyanlığı'nın iki papanın önderlik ettiği iki kampa bölünmesi, bir yandan Avrupa coğrafyasını siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda derin bir bunalıma sürüklerken, öte yandan Kilise'nin kamuoyu nezdindeki itibarını sarsmıştır. Papalık otoritesine meydan okuyan çeşitli hareketlerin ortaya çıkması ise bu sürecin doğal sonuçlarından biridir. Konsilyarizm teorisinin temsil edildiği bir hareket olan konsilyarist akım, papanın kilisedeki otoritesini Genel Konsil'ler aracılığıyla sınırlandırmak isteyen muhalif bir hareket olarak böyle bir dönemde ortaya çıkmıştır.

Konsilyaristlerin kilise otoritesine ilişkin görüşleri çeşitlilik göstermekle birlikte, bunların üzerinde hemfikir olduğu amaç ve prensiplerden söz etmek mümkündür. Konsilyaristlerin

⁶³ Tierney, *Foundations of the Conciliar Theory*, 10-11.

öncelikli amacı, kiliseyi tek bir meşru papanın başkanlığı altında yeniden bir araya getirmektir. Ayrıca kilisenin yapısını reformcu bir anlayışla yeniden tanımlamak ve bu doğrultuda Papalığı sınırlı ve sorumlu bir makam haline getirmek de bu amaçlar arasında gösterilebilir.

Konsilyarist düşüncenin temeli, “inananlar cemaati” (*congregatio fidelium*) olan kilisenin gerçek otoriteye sahip olduğu prensibine dayanır. Bu düşünce, kilise yönetiminde papacı otorite anlayışına kıyasla, inananların yönetimdeki temsiliyetini ve rızasını merkeze alan görece daha demokratik bir anlayışa sahiptir. Konsilyaristlere göre, papa ve kardinallerden oluşan Roma Kilisesi ile bütün inananlar cemaatini kapsayan ve inançta yanılmaz olan Evrensel Kilise özdeş değildir. Evrensel Kilise en iyi şekilde bir Genel Konsil’de temsil edilir. Dolayısıyla Roma Kilisesi, Evrensel Kilise’nin üyelerinden biri olarak bütün Hıristiyan cemaatini temsil eden bir Genel Konsil’e tabidir. Özetle, konsilyarist anlayışa göre egemenlik ve otorite bir bütün olarak kiliseye aittir. Papa, kilisenin efendisi değil hizmetkâdır. Zira bütün Hıristiyan cemaati bir piskoposun üstündür.

Kaynakça

- Allen, John L. *Conclave: The Politics, Personalities and Process of the Next Papal Election*. New York: 2002.
- Andersen, C. "History of the Medieval Councils in the West". *The Councils of the Church, History and Analysis*. Ed. Hans Jochen Bense Margull and F. Walter. Philadelphia: Fortress, 1961, 82-240.
- Aydın, Mahmut. *Hıristiyanlık*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Barracough, Geoffrey. *The Medieval Papacy*. London: Thames and Hudson, 1968.
- Black, Anthony. *Monarchy and Community: Political Ideas in the Later Conciliar Controversy 1430-1450*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- Black, Antony. "The Conciliar Movement". *Cambridge History of Medieval Political Thought*. Ed. J. H. Burns. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 573-587.
- Broderick, John F. "The Sacred College of Cardinals: Size and Geographical Composition (1099-1986)". *Archivium Historiae Pontificiae*. 25 (1987), 7-71.
- Canning, Joseph. *A History of Medieval Political Thought 300-1450*. London: Routledge, 1990.
- Collins, Roger. *Keepers Of The Keys Of Heaven: A History Of The Papacy*. New York: Basic Books, 2009.
- Corbet, James A. *The Papacy: A Brief History*. Princeton: Van Nostrand Anvil Books, 1956.
- Çoban, Bekir Zakir. *Geçmişten Günümüze Papalık*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- Deanesly, Margaret. *A History of the Medieval Church 590-1500*. London: Routledge Books, 1994.
- De Guzman Miroy, Jovino. *Tracing Nicholas of Cusa's Early Development: The Relationship between De Concordantia Catholica and De Docta Ignorantia*. Paris: Éditions de L'Institut Supérieur de Philosophie, 2009.
- Durgun, Fatih. "Dini ve Siyasi Yönleriyle Ortaçağ Batı Kilisesi'nde Büyük Bölünme (1378-1417)". *Ortaçağ'da Din ve Devlet: Doğu ve Batı Ekseninde*. Ed. Ayşe Atıcı Arayacan. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018. 177-200.
- Dvornik, Francis. *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a*. Çev. Mehmet Aydın, ve Soeur Jean-Marie. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- Eraslan, Osman. "Havari Petrus ve Hıristiyanlıktaki Yeri". (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2021).

Eşmeli, İsmet. "Hıristiyanlık Tarihinde Kilise ve 'Kilise' İçin Kullanılan Metaforlar". *Electronic Turkish Studies* 9.5 (2014), 953-966.

Studies 9.5 (2014), 953-966.

Eşmeli, İsmet. "Kilisenin Mahiyeti ve Boyutları". *Electronic Turkish Studies* 9.8 (2014), 491-496.

Ferguson, Thomas. "The Council of Pavia-Siena and Medieval Conciliarism". *Journal of Religious History*

25/1 (2001), 1-19.

Figgis, John Neville. *From Gerson to Grotius (1414-1625)*. Cambridge University Press, 1907.

Flanagin, David Zachariah. "Gathering around the Word: The Biblical Roots of Conciliarism in Jean

Gerson". Chicago: 2004.

Gönenç, Levent. Ortaçağ Avrupası'nda Anayasacılığın Düşünsel ve Kurumsal Temelleri.

http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/belgeler/makaleler/ortacag_anayasaciligi.pdf, 24

Ocak

2020, 267-291.

Granfield, Patrick. "Papacy". *The Encyclopedia of Religion*. Simon&Schuster Macmillan, 1995, 10/6965-

6976.

Hay, Denys. *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. Routledge, 2016.

Kaiser, Denis. "Leo the Great on the Supremacy of the Bishop of Rome". *Andrews University Seminary*

Student Journal 1, Vol. 2, (2015), 73-89.

Kelly, Joseph F. *The Ecumenical Councils of the Catholic Church: A History*. Minnesota: Liturgical Press,

2009.

Kosinski, Renate Blumenfeld. *Poets, Saints and Visionaries of the Great Schism, 1378-1417*. Pennsylvania:

The Pennsylvania State University Press 2006.

Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2001.

Martin, Victor. "Comment s'est Formée la Doctrine de la Supériorité du Concile Sur le Pape (Suite)".

Revue des Sciences Religieuses 17.3, (1937), 261-289.

Menache, Sophia. *Clement V*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Nohl, Johannes. *The Black Death: A Cronicle of the Plague Compiled from Contemporary Sources*. London:

Unwin Books, 1971.

Oakley, Francis. "Bronze-Age Conciliarism: Edmond Richer's Encounters with Cajetan and Bellarmine".

History of Political Thought. 20/1 (1999): 65-86.

Oakley, Francis. *The Western Church in the Later Middle Ages*. Cornell University Press, 1985.

Oestereich, Thomas. "Pope Boniface VIII", *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 2. New York: Robert Appleton Company, 1907, <<http://www.newadvent.org/cathen/02662a.htm>. (20 Mart 2020).

Rollo-Koster, Joëlle. *Avignon and its Papacy, 1309–1417: Popes, Institutions, and Society*. Rowman & Littlefield, 2015.

Schatz, Klaus. *Papal Primacy: From its Origins to the Present*. Minnesota: Liturgical Press, 1996.

Stump, Philip H. "The Council of Constance (1414-1418) and the End of the Schism", *A Companion to the*

Great Western Schism (1378-1417). Ed. Joelle Rollo- Koster ve Thomas M. Izbicki. Brill, Boston 2009.

397-442.

Swanson, R. N. *Universities, Academics and the Great Schism. Cambridge Studies in Medieval Life and Thought: Third Series 12*. Cambridge: Cambridge University PreSS, 1979.

Thatcher, Oliver J ve Edgar Holmes McNeal (Ed.). *A Source Book for Mediæval History: Selected Documents*

Illustrating the History of Europe in the Middle Age. Good Press, 2019.

Tierney, Brian. "A Conciliar Theory of the Thirteenth Century". *The Catholic Historical Review* 36/4 (1951),

415–40.

Tierney, Brian. "Conciliarism (History Of)". *The New Catholic Encyclopaedia*. (Detroit: Thomson/Gale,

2003), 4/53-56.

Tierney, Brian. "Constance, Council Of". *The New Catholic Encyclopaedia*. (Detroit: Thomson/Gale, 2003),

4/168-172.

Tierney, Brian. *Foundations of the Conciliar Theory: The Contribution of the Medieval Canonists from Gratian*

to the Great Schism. Brill, 1998.

Tierney, Brian. "Hermeneutics and History: The Problem of Haec Sancta", *Essays in Medieval History*,

University of Toronto Press. 2019, 354-370.

Tierney, Brian. *Religion, Law and Growth of Constitutional Thought (1150-1650)*. Cambridge: Cambridge

University Press, 1982.

Turrecremata, Joannis de. *De Potestate Papae Et Concilii Generalis*. Libraria Academica Wagneriana 1831.

Ullmann, Walter. "Papacy (Early and Medieval Period)". *The New Catholic Encyclopaedia*. (Detroit: Thomson/Gale, 2003), 10/829-840.

Ullman, Walter. *The Origins of the Great Schism: A Study in Fourteenth-Century Ecclesiastical History*. Archon books, 1948.

Ullmann, Walter. "Western Schism". *The New Catholic Encyclopaedia*. (Detroit: Thomson/Gale, 2003), 14/492-494.

Walsh, Michael. *The Conclave: A Sometimes Secret and Occasionally Bloody History of Papal Elections*. New York: Sheed&Ward Book, 2003.

Weiss, Stefan. "Luxury And Extravagance At The Papal Court In Avignon And The Outbreak Of The Great Western Schism". *A Companion to the Great Western Schism (1378-1417)*. Brill, 2009, 67-88.

Wickham, Chris. *Medieval Europe*. New Haven: Yale University Press, 2016.